

ИРИНА ЯКОВЛЕВА
г. Киев

ГЕНДЕРНАЯ ПСИХОЛОГИЯ ПЕРСОНАЖЕЙ ПОВЕСТИ БОРИСА ГРИНЧЕНКО «СОЛНЕЧНЫЙ ЛУЧ»

В статье проанализирована гендерная психология персонажей повести Бориса Гринченко «Солнечный луч». Гендерный подход использован с целью дополнить традиционную интерпретацию рассказа раскрытием других его смысловых уровней.

Установлено, что в повести «Солнечный луч» Б. Гринченко выражены обеспокоенность автора украинским образованием в его историческое время, актуальность проблемы просвещения и созданные образы-архетипы Героя-Борца соответственно мужского и женского пола, воплощенные в Марке и Катерине, которые кристаллизуются по ходу многочисленных событий произведения.

Ключевые слова: Борис Гринченко, «Солнечный луч», гендер, гендерная интерпретация, гендерная психология персонажей, психоанализ, архетипы.

Стаття надійшла до редколегії 12.10.2017

УДК 821.161.2:82.09+94(477.64)

ТЕТЯНА ЯРОВЕНКО

м. Харків

jarovenko.t@gmail.com

ТВОРЧА СПАДЩИНА ЯРА СЛАВУТИЧА В ІНОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

До сторіччя від дня народження Поета

Автор здійснює короткий історіографічний огляд перекладів поезії Яра Славутича на російську, білоруську та інші мови світу з характеристикою особливостей зарубіжних перекладацьких практик на основі літературно-критичних відгуків М. Ковалюка, Т. Назаренко, В. Сварога, П. Скунця, Д. Хріненка та інших.

Ключові слова: алегорія, алітерація, афористичність, гіперболізація, інтерпретація, концепт, метафора, перифраз, стилістичні засоби.

Перекладацький набуток Яра Славутича представлений солідним блоком слов'янської поезії, а також англо-американською лірикою, що є одним із об'єктів пропонованого розгляду. Перспективним у дослідженнях поетичного спадку митця, на наш погляд, залишається також фаховий аналіз іномовних варіантів його творів. До слов'яномовних перекладів з Яра Славутича належить «Избранное» (1986), «Выбранае» (1989), перек. – М. Сяднов), польською мовою «Оаза» (1989) та інші. На західноєвропейські мови доробок Яра Славутича перекладався більш активно. Уперше твори поета німецькою з'явилися ще 1949 р. у Франкфурті-на-Майні та Лондоні (1957) у двох виданнях упорядкованої В. Державиним «Антології української поезії» та збірці Є. Котмаєр «Weinstockder

Wiedergeburt» (1957). Вперше німецькомовні переклади охарактеризовані О. Парадиським у статті «Славутич по-німецькому». Дві збірки поезій вийшли італійською (п-д І. Трушіні), окремі твори – іспанською (п-д Д. Бучинського), португальською (п-д В. Вовк), литовською (п-д А. Дульскіс). Франкомовному читачеві поета представив Рене Кюле дю Гар, проте сам автор вважав їх більш наближеними до *адаптованих* поезій [1, 163]. М. І. Мандрика започаткував рецепцію перекладів Яра Славутича для франко-,англомовного читача («Славутич французькою та англійською мовами»).

Отож, метою статті є історіографічний екскурс у перекладацьку майстерню Яра Славутича, що визначає своїм завданням короткий огляд особливостей перекладів його поезії на

інші мови світу в контексті літературно-критичної рецепції М. Ковалюка, Т. Назаренко, П. Охріменка, В. Сварога, П. Скунця, Д. Хріненка та інших.

У відгуку на Славутичеве «Избранное» (Єрусалим, 1986) В. Сварог констатує факт об'єктивних складнощів у збереженні оригінальної поетики митця. Це стосується насамперед лексичного матеріалу, який представляє не стільки словникові значення, як «своєманітний спосіб» його вжитку [2, 479–480]. Тому, на думку критика, успішний переклад поезій Яра Славутича можливий лише за умови дотримання основних засад його поетики. Але для адекватного відтворення, наприклад, музичності оригіналу, необхідно вжити зовсім інших російських слів, що, в результаті віддалило б переклад від *першотвору* до *іншотвору* [2, 480]. В. Сварог на підтвердження критичних зауваг звертається до ілюстрації в *оригіналі/перекладі* (І. Костецький) засобу алітерації:

Відгомонила спрагла рівновага,
(Покоя алчність канула сторонкой,
І тільки – спомин, як бутна мета,
(Лишь память цели – возглас пустоты.)
І тільки – бутна розбуяла брага
(Лишь буря будня – привкус браги звонкой)
Мені допалює сухі вуста.
(Касается дождегом губ черты.)* [2, 480].

Технічні «неуспіхи», зауважує В. Сварог, перекладачі компенсували наголошенням змісту твору, хоча цей шлях, певною мірою, теж хибний, тому що нерідко приводить «до приблизності, здогадів та певної спрощеності поетичних тверджень, роз'єднаних з їх поетичним втіленням» [2, 480].

Дослідниця творчості Яра Славутича Т. Назаренко слушно наголошує на відмові практично всіх авторів перекладу від його трансформаційного різновиду на користь т. зв. «оптимального» перекладу [Toury, G. In *Sears of a Theory of Translation* (Tel Aviv : The Porter institute for Poetics and Semiotics, Tel Aviv University, 1980), P. 68], методологія якого полягає в ідеальному лексико-семантичному наближенні до вихідного тексту [2, 482]. Доречно посилаючись на мірку-

вання над проблемами перекладацької майстерності О. Зуєвського [«The Boundaries of Transformatiol Translation», *The Annals of Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the United States*. Vol. XV, 39–40 (1981–1983), P. 369–376] та потрактування К. Чуковським адекватного відтворення систем віршування як формалістичного фетиша, що має лише заперечну якість [Высокое искусство. – М. : Гослитиздат, 1941. – С. 50], дослідниця говорить про необхідність «офірувати образними нюансами» [2, 483] для збереження лексичних, синтаксичних, фонетичних, ритмічних та інших формальних чинників авторського мовостилю, що «спрощує переклад у порівнянні з його оригіналом» [2, 483], тобто швидше «стає на перешкоді, ніж допомагає відтворити мікрокосм поетичного твору в його художньо-естетичній цілості» [2, 483]. Ці та інші зауваги загальнотеоретичного плану науковець ілюструє прикладами з російських перекладів творів Яра Славутича.

Загалом до негацій зараховані *недотримання стандартів української літературної мови*, насамперед у перекладацьких інтенціях зберегти авторські рими й лексику в їх «зросійщеному» варіанті («Плач голодних койотів», «Тихше, вихрасті кущі», «Іду степами», «Як сарна бігла», «Тихий» та ін.) [2, 484]; *недостатня обізнаність з українською історією та культурою*, в результаті чого поверхове розуміння соціо-історичного контексту та семантики творів позначилося на якості перекладів («Цвітом терну», «Я шукаю тебе віддавна», «Амазонки», «Гаральдовий плач», «Розмова з предком») [2, 486]. Разом із тим Т. Назаренко віддає належне добротним перекладам доробку Яра Славутича. Так, у кантаті «Слава Мазепі», що насичена архаїзмами, історизмами, топонімами, ономастичними реаліями тощо, перекладач послуговувався транслітерацією та калькуванням, однак зберігав при цьому влучність образів у їх віддзеркаленні духу й спрямованості першотвору:

*Ви мужньо билися, хоробрі,
Вы храбро бились, по-геройски,
Стояли в битві – як стіна...
Стояли в битве – как стена...*

* перший рядок – оригінал вірша Яра Славутича, черговий в дужках напівжирно – іномовний переклад.

*Несе Дніпро жалі за обрїй –
И Днепр хранит тоску по войску,
I мовкне в тузі далина.
Степь славит павших имена* [2, 489].

Ще одним, найбільш вдалим, на думку Т. Назаренко, є переклад Л. Полтавина вірша «Хай би гнів в сирій землі», в якому перекладач дібрав образи, що допомогли відтворити ностальгійну тугу автора за втраченою материзною: «*Пусть бы гнил я в сырой земле, / Насыщая все корни клена, / Чтобы в синей шумело мгле / Половодье листвы зеленой. // И над ширью родных полей / Небеса бы немые знали, / Что остался в земле своей / Разделит все ее печали*» [2, 490].

У царині білоруської поезії П. Охріменко виокремлює творчий підхід М. Сяднова, який прагне, за його ж словами, вибрати з доробку українського поета «найістотніше, найдорожче і передати його повнокровно, зберегти особливості поетичної манери автора» [2, 491]. Таке відповідальне ставлення унаочнюється на прикладі «Завойовників прерїй»:

*Не загарбники з дальніх імперїй,
Не захопнікі з дальніх імперїй,
Не кортези з минулих віків,
не з мїнулых вякоў каралї –
Тут пройшли завойовники прерїй,
заваёўнікі дзікіх прерїй
Єлияк, Пилипівський, Леськів.
з України сюды прїйшли* [2, 492].

Для збереження ідейної сутності й поетичної наснаги перекладач відійшов від точної передачі всіх деталей першоджерела, опустивши вжите у загальному значенні ім'я іспанського конкістадора, а також прізвища переселенців, малозначимі для білоруського читача, та невідоме для нього діалектне слово *паплї* (друга строфа). Тому навіть однотипність римування в другій строфі (зямлі//зямлі), на переконання П. Охріменка, видаються дрібницею «в майстерно виконаній творчій роботі» [2, 493].

Необхідно зазначити, що поява англомовних варіантів поезії Яра Славутича (перша книга «Oasis Selected Poems» побачила світ 1959 року) нерозривно зв'язана з англійським варіантом «The Muse in Prison», (Детройт, 1956), у якій автор «до силуеток творчості

репресованих Москвою поетів [...] додав 22 вірші, що їх [...] сам переклав на англійську мову» [1, 154].

1992 року в Едмонтоні вийшла друком двомовна «Three Narratives and Six Poems» зі вступною статтею англійською та українською мовами «Яр Славутич англійською мовою» М. Ковалюка. Переклад здійснили Р. О. Татчин, О. Фербей і В. Кіркконел. Цьому виданню передувала книжка «The Congueororso ft he Prairies» (1974, 1984) у перекладах австралійця Р. Г. Моррісона, а в другому накладі – з доданими поемою «Чорностопець» (п-д Р. О. Татчин) і баладою «Троє» (п-д З. Оріонна) За свідченням Яра Славутича, переклади Р. Г. Моррісона виконано сумлінно, «перекладач в основному не відходить від оригіналу» [2, 162]. Рецензент наголосив на прагненні перекладачів максимально відтворити строфіку, ритміку та образність оригіналу, тобто дотримуватися певних рамок, які «мають стримувати [...] від **адаптації** (курсив наш. – Т. Я.), яка руйнує національні особливості кожного першотвору» [2, 491]. Але, на переконання Т. Назаренко, англійські переклади не завжди адекватні оригіналам: у версіях трапляються «лексико-семантичні й стилістичні відступи від тексту, що призводять до значенневої розбіжності з першотвором» [2, 500]. Далі дослідниця звертається безпосередньо до порівняння автентичних рядків з їх англомовним варіантом: «Рядки «Of days when mother cursed the Soviet Era / And cried at night like some strang weeping bird» можна визнати лише за дуже приблизне відтворення українського тексту «Як на тяжкі часи жалілась мати / I, мов зегзиця, плакала вночі» («Під синім небом», збірка *Сніває колос*). А речення «The greybeard watchman of the malon garden / Has waved Good by, good luck **bon voyage**» (курсив. – Т. Н.), з використанням французького виразу – далеко не найкращий відповідник українського «Ще й сивий дід, рясних баштанів сторож, підняв бриля: „Щаслива путь”» («Осінь», *Сніває колос*)» [2, 500] тощо. Окрім смислових недоліків, дослідниця окреслює порушення ритмічного візерунку, що також позначилося на мистецькій вартості, позаяк ритм «підсилює смислове навантаження

конструкцій, акцентуючи відповідні слова й значеннєві блоки» [2, 501]. Разом з тим наголошуються зразки максимального наближення до оригіналу, як це сталося в «Словецькому в'язні»:

*Повитий думою тяжкою,
In broken anguish, bowed with sadness,
Немов Спаситель на хресті,
Like Jesus Christ in Herod's room,
За широченною стіною
Wisin that dreary dungeon-fastntss
Конає в'язень в самоті.
Imprisoned man awaits his doom* [2, 502].

Особливий же успіх спіткав Р. О. Татчина в аспекті відтворення ритмомелодики не лише основного тексту поеми «Донька без імені», але й стилізованих під фольклор вставок:

*Розцвітай, калинонько,
Blossom, slender cranberry,
Край ріки,
By the stream.
Розпускай білесенькі
Send your milkbuds clambering*

*Пелюстки,
White and green.*

*Щоб раденька матінка
Let my lady's fingertips
Рвала цвіт,
Round them curl,
Веселила, славила
Let her shine with happines
Білий світ,
To the world.*

*Щоб маленька донечка
Lull my baby forn to me
Край ріки
By your stream,
Брала рученятами
Plucking rosy cranberries
Ягідки.
As she dreams* [2, 502]

Близькою спостереженням Т. Назаренко стала розвідка Д. Хріненка, який Акцентує довершений переклад вірша «Хата», де особливо відчутна «своєрідна емоційна насиченість, характерна українській поезії» [3, 162]:

Спинивши авто, я зайшов у хату,
(I stopped the auto and i vent inside)
Що біловидо стала між ялин,
(The wite-faced coltage set where firs vere
dense,)
Ясну з кулів покрівлю небагату
(Its humble rood was thached wits light
straw, tied.)
Спускаючи понад вербовий став.
(And hanging down over the willow fence)*
[3, 108].

До недоліків, які спостерігаються здебільшого у дотриманні віршового розміру, Д. Хріненко зараховує невдалу передачу ритмічного малюнку оригіналу:

*Скорбота шалена
What heartbreak, frensied and insane
Стени облягла.
Is closing in ring?
Звисають стремена
Whose stirrups, far out on the plain
З-під блиску сідла.
From this bright saddle swing?* [3, 108]

Також, навіть у вдалих перекладах, дослідник називає вади в передачі лексичних особливостей першоджерела: наприклад, український прикметник «**брунатний**» перекладено як «**brown**» (коричневий), в результаті чого втрачається емоційно-звукова значимість образу в першому рядку [3, 107–108]:

*Брунатний захід   The west's brownhue
Дзвенить, як мідь,   Ringsbrasesn. Scent
І б'ється пахіт   Goes beating through)
У небозвід.   The firmament* [3, 108].

Зацікавленість перекладачів збіркою «Завойовники прерій» і «Полярними сонетами» зокрема, дослідник пояснює близькістю мотивів українського митця з естетичними смаками й світобаченням канадців [3, 108].

Підбиваючи підсумки, маємо наголосити, що дослідження перекладацької спадщини Яра Славутича та перекладів його поезії на інші мови залишається актуальним на сьогодні як один із виявів причетності українського літературного процесу до загальносвітового культурного розвитку.

* перший рядок – оригінал вірша Яра Славутича, черговий в дужках напівжирно – іномовний переклад.

Список використаних джерел

1. Славутич Яр. Твори. Том другий / Яр Славутич. — К. : Дніпро; Едмонтон : Славута, 1998. — 331 с.
2. Творчість Яра Славутича: Кн. II. — К. : Дніпро; Едмонтон : Славута, 1997. — 912 с.
3. Херсонський збірник. — К. : Дніпро, 1998. — 208 с.

ТЕТЯНА ЯРОВЕНКО
Kharkiv

**THE ARTISTIC HERITAGE OF YAR SLAVUTICH
IN FOREIGN TRANSLATIONS**

To the centenary of Poet's birth

The author also makes a brief historiographical review of poetry translations of Yar Slavutich in Russian, Belarusian and other languages with characteristic of translation practices based on literary and critical responses of M. Kovalyuk, T. Nazarenko, V. Svarog, P. Skunts, D. Khrynenko and others.

Key words: allegory, alliteration, aphoristic nature, extravagance, interpretation, concept, metaphor, periphrasis, stylistic means.

ТАТЬЯНА ЯРОВЕНКО
г. Харьков

**ТВОРЧЕСКОЕ НАСЛЕДИЕ ЯРА СЛАВУТИЧА
В ИНОЯЗЫЧНЫХ ПЕРЕВОДАХ**

К столетию со дня рождения Поэта

Автор совершает краткий историографический обзор переводов произведений Яра Славутича на русский, белорусский и другие языки мира с характеристикой особенностей зарубежных переводческих практик на основе литературно-критических откликов М. Ковалюка, Т. Назаренко, В. Сварога, П. Скунця, Д. Хріненко и других.

Ключевые слова: аллегория, алитерация, афористичность, гиперболлизация, интерпретация, концепт, метафора, перифраз, стилистические средства.

Стаття надійшла до редколегії 03.10.2017